

ЗАГАЛЬНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВІДРОДЖЕННЯ

Досліджено тенденції розвитку галузі тваринництва в Україні за 2008–2012 р. Проведено оцінку стану галузі тваринництва. За результатами оцінки окреслено проблеми та основні причини їх виникнення. Визначено напрями розвитку тваринництва, висвітлено роль держави у регулюванні процесів, що відбуваються у галузі. Запропоновано шляхи вирішення організаційно-економічних проблем розвитку тваринництва за допомогою державної підтримки.

Постановка проблеми

Негативні тенденції, які постерігаються ще з 90-х років минулого століття в галузі тваринництва, визначаються, передусім, скороченням поголів'я худоби та птиці у сільськогосподарських господарствах, поступовим уповільненням впливу інтенсивних чинників на темпи росту виробництва тваринницької продукції. Тваринництво перетворилося на збиткову галузь, якою стало не вигідно займатися. Дестабілізуючі процеси в галузі прийняли обвальний характер, внаслідок чого в усіх, без виключення, типах тваринницьких господарств погіршилися результати їх господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень

Проблемі розвитку тваринництва в Україні та ефективності функціонування галузі присвячені наукові дослідження вітчизняних вчених: С. П. Азізова, О. М. Барилевича [2], П. І. Гайдуцького, С. В. Коляденка [6], І. В. Ксьонжика [7], В. М. Микитюка, П. Т. Саблука, І. С. Трончука, В. В. Юрчишина та інших. Проте, незважаючи на наявність значної кількості наукових праць у даному напрямку, питання становлення і розвитку тваринницької галузі не втрачають своєї актуальності. Метою дослідження є аналіз ситуації, яка склалася у тваринництві, виокремлення позитивних та негативних тенденцій, що відбуваються в галузі, та визначення можливостей подальшого розвитку тваринництва України.

Об'єкт і методика дослідження

Об'єктом дослідження є організаційно-економічні процеси розвитку галузі тваринництва України. У процесі дослідження були використані такі методи: порівняння – для співставлення результатів діяльності, системного підходу – до

вивчення економічних явищ, абстрактно-логічний – для вивчення напрямків подальших досліджень, статистико-економічний – для діагностики процесів розвитку галузі тваринництва.

Результати дослідження.

Ситуація, що склалася в галузі тваринництва пов'язана з тим, що у ринкових умовах сільськогосподарським товаровиробникам не вигідно займатися такою фінансово та матеріаломісткою галуззю. Зміна економічних відносин між виробниками аграрної сфери та переробними підприємствами, недосконала система ціноутворення й збуту продукції тваринництва, невідповідні механізми постачання кормів і забезпечення ними та іншими необхідними ресурсами, відсутність системного підходу в державній підтримці призвели до того, що собівартість продукції цієї сфери почала значно перевищувала її реалізаційну ціну. Внаслідок чого тваринники змушені були вдатися до значного скорочення чисельності поголів'я [7, с. 93].

За останніх п'ять років ми спостерігаємо позитивну тенденцію до збільшення поголів'я у галузі свинарства та птахівництва (табл. 1). Приріст поголів'я, відповідно, становить 16,10 % та 20,57 %. Проте, після активного наросування поголів'я свиней у 2009–2010 рр. було зафіксовано його скорочення щонайменше на 8 % у 2011 р. Внаслідок тотального імпорту в Україну дешевої свинини, національні виробники змушені були знижувати ціну, навіть зазнаючи збитків, що спричинило додатковий вплив на зменшення приросту поголів'я свиней за останні два роки. На нашу думку, сьогодні імпорт не має значного впливу на ринок свинини, більшою мірою впливає попит на внутрішньому ринку, який є відносно стабільним і не зростає пропорційно росту виробництва свинини.

Таблиця 1. Динаміка поголів'я худоби та птиці всіх категорій господарств на кінець року тис. голів

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р.	
						+/-	%
ВРХ	5079,0	4826,7	4494,4	4425,8	4645,9	-433,1	91,47
у т. ч. корови	2856,3	2736,5	2631,2	2582,2	2554,3	-302,0	89,43
Свині	6526,0	7576,6	7960,4	7373,2	7576,7	1050,7	116,10
Вівці та кози	1726,9	1832,5	1731,7	1739,4	1738,2	11,3	100,65
Птиця	177555,9	191446,4	203839,8	200760,6	214070,6	36514,7	120,57
Коні	465,8	443,4	414,2	395,7	376,6	-89,2	80,85

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [5].

Запровадження цілеспрямованої державної політики у скотарстві, зокрема, надання бюджетної підтримки на утримання молодняку великої рогатої худоби,

вперше за роки незалежності зумовило зростання чисельності великої рогатої худоби. На 1 січня 2013 р. у країні нараховувалося 4645,9 тис. голів великої рогатої худоби, що на 220,1 тис. голів, або на 5,0 %, більше порівняно з початком 2012 р. У цілому ж, за останні п'ять років маємо зменшення поголів'я ВРХ на 433,1 тис. гол., або 8,53 %. При цьому, поголів'я корів зменшилося більш ніж на 10 %, що негативно відображається на показниках молочної підгалузі.

Зменшення поголів'я худоби та птиці відбулося, переважно, у сільськогосподарських підприємствах. Як наслідок, змінилася структура утримання худоби (рис. 1). Так, якщо у 1990 р. 85,6 % ВРХ утримували сільгосппідприємства, а господарства населення – 14,4 % [6, с. 7], то вже у 2012 р. 67,6 % утримується у господарствах населення, і лише 32,4 % – у сільськогосподарських підприємствах. Така ситуація є незмінною протягом всього досліджуваного періоду з 2008–2012 рр.

Рис. 1. Поголів'я худоби та птиці та його структура за категоріями господарств на 1 січня 2013 р., тис. гол.

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [10].

Скорочення поголів'я худоби та птиці призвело до зниження обсягів виробництва продукції тваринництва (табл. 2). Загальне виробництво м'яса (у забійній вазі) у 2012 р. склало 2,2 млн тонн, що на 3,1 % більше порівняно з 2011 р. Позитивним є нарощування продукції птахівництва: виробництво м'яса птиці зросло на 280,7 тис. т, або на 1,35 раза, виробництво яєць – на 4154,0 млн шт., або на 27,77 %. Підкреслимо, що у 2012 р. зафіксовано найвище виробництво яєць за роки незалежності України – 19,1 млрд шт. Збільшення виробництва продукції птахівництва пов'язане з більш швидкою окупністю витрат через вищий коефіцієнт оборотності оборотних засобів порівняно з іншими галузями тваринництва. Катастрофічна ситуація склалася у м'ясному та молочному

скотарстві. Так, за останні п'ять років скоротилося виробництво яловичини на 19,1 %, виробництво молока – на 3,3 %.

Поряд з тим, у 2012 р. вперше за останні вісім років зафіксовано зростання загального виробництва молока – 11,4 млн т, що на 2,6 % більше порівняно з 2011 р. Одним із дієвих засобів підтримки галузі стала державна бюджетна дотація за утримання та збереження молодняку великої рогатої худоби, метою якої є сприяння нарощенню поголів'я дійного стада. Так, у 2012 р., за інформацією КМУ, 340 тис. селян отримали 305 млн гривень бюджетних дотацій за утримання і збереження 509 тис. голів молодняку ВРХ [3]. У той же час, національним проектом «Відроджене скотарство», термін реалізації якого розрахований до 2015 року, передбачається доведення виробництва молока за цей період до 15,4 млн тонн, яловичини у забійній вазі – до 0,6 млн тонн; поголів'я корів планується збільшити, переважно, за рахунок сільгоспвиробників, до 2,72 млн гол. [8].

Таблиця 2. Виробництво продукції тваринництва всіх категорій господарств

Показники	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2012 р. до 2008 р.	
						+/-	%
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	1905,9	1917,4	2059,0	2143,8	2209,6	303,7	115,93
в т.ч. яловичина	479,7	453,5	427,7	399,1	388,5	-91,2	80,99
свинина	589,9	526,5	631,2	704,4	700,8	110,9	118,80
баранина	17,1	17,8	21,0	19,6	19,7	2,6	115,20
м'ясо птиці	794	894,2	953,5	995,2	1074,7	280,7	135,35
кролятина	13,1	13,6	13,5	14,0	14,2	1,1	108,40
кони́на	12,1	11,8	12,1	11,5	11,7	-0,4	96,69
Молоко, тис. т	11761,3	11609,6	11248,5	11086,0	11377,6	-383,7	96,74
Яйця птиці, млн шт.	14956,5	15907,5	17052,3	18689,8	19110,5	4154,0	127,77
Вовна, т	3755,0	4111,0	4192,0	3877,0	3724,0	-31,0	99,17
Мед, т	74853,0	74051,0	70873,0	70311,0	70311,0	-4542,0	93,93

Джерело: розраховано за даними державної служби статистики України [5].

Аналізуючи структуру виробництва м'яса, помітна тенденція до зменшення частки яловичини за рахунок скорочення виробництва яловичини сільськогосподарськими підприємствами. Доля яловичини у загальній структурі виробництва м'яса сільськогосподарськими підприємствами останні п'ять років зменшується та є катастрофічною і становить лише 8 %, тоді як у 2010 р. цей показник становив 9 %, 2009 р. – 11 %, 2008 р. – 13 % [5].

Структура виробництва м'яса відображає рівень його споживання у країні (рис. 3). За підсумками 2012 р., споживання м'яса населенням перебувало на рівні 54,4 кг на одну особу, що на 32 % нижче фізіологічної норми. При цьому, у м'ясному раціоні українця пріоритетним залишається м'ясо птиці (у структурі споживання воно займає 23,8 %). Споживання свинини складає 21,1 %, яловичини – 8,5 % [1, с. 36]. Тобто населення споживає яловичини у 2,4 раза менше, ніж свинини, і 2,8 раза менше, ніж м'яса птиці. Така ситуація пов'язана, перш за все, із зростаючою бідністю більшості населення, а також із зменшенням обсягів надходження якісної продукції у сегменті цієї категорії на ринок.

Зважаючи на ситуацію, що склалася у тваринництві, НААН України спільно з ННЦ «Інститут аграрної економіки» розроблено проект стратегії розвитку сільського господарства України на період до 2020 року. Стратегією передбачається доведення споживання продукції тваринництва на одну особу до науково обґрунтованого рівня: м'яса – до 76,7 кг у 2015 р. і 91,1 кг у 2020 р. (при нормі споживання 85 кг); молока – до 281 кг і 380 кг, відповідно (при нормі 390); яєць – до 300 шт. [9].

Аналізуючи структуру валової продукції тваринництва (табл. 3), констатуємо факт, що наразі 58,2% валової продукції тваринництва виробляється господарствами населення. При цьому, у загальній структурі валової продукції виробництво молока у господарствах населення складає 30,5 %, тоді як у сільськогосподарських підприємствах становить лише 8,5 %. Велика доля від загальної валової продукції припадає на господарства населення із вирощування худоби та птиці (19,8%). Цей же показник для сільськогосподарських підприємств склав 25,3%.

Таблиця 3. Структура виробництва валової продукції тваринництва в розрізі категорій господарств за 2012 рік

Показники	Всі категорії господарств		в т.ч.					
			с.-г. підприємства			господарства населення		
	млн грн	% до всього	млн.грн	% до всього	% до всього за категорією	млн. грн	% до всього	% до всього за категорією
Вирощування худоби, птиці	33390,3	45,1	18718,8	25,3	60,5	14671,5	19,8	34,1
Молоко	28909,5	39,1	6306,3	8,5	20,4	22603,2	30,5	52,5
Яйця	8892,9	12,0	5573,7	7,5	18,0	3319,2	4,5	7,7
Вовна	15,7	0,0	2,3	0,0	0,0	13,4	0,0	0,0
Інша продукція	2813,0	3,8	351,0	0,5	1,1	2462,0	3,3	5,7
Всього	74021,4	100,0	30952,1	41,8	100,0	43069,3	58,2	100,0

Джерело: розраховано за даними статистичного бюлетеня Вало́ва продукція сільського господарства України за 2012 рік [8].

Сконцентрованість виробництва у домашніх господарствах не дає можливість повністю контролювати якість продукції тваринництва, що у подальшому має негативний вплив на її конкурентоздатність. З метою підвищення якості молочної сировини, отриманої у господарствах населення, через бюджетні дотації впроваджені компенсації вартості придбаного доїльного обладнання. Стратегічними цілями у державному регулюванні має стати збільшення крупно – товарних спеціалізованих підприємств з виробництва молока та яловичини, які працюватимуть на підвищення продуктивності корів й середньодобових приростів ВРХ.

Висновки та перспективи подальших досліджень

У результаті проведених досліджень встановлено, що протягом 2008–2012 рр. у галузі тваринництва мало місце подальше зниження поголів'я ВРХ, яке спричинило загальне скорочення обсягів виробництва продукції скотарства. Проблемою галузі тваринництва є сконцентрованість виробництва продукції тваринництва у господарствах населення, їх неспроможність виробляти продукцію, що відповідає міжнародним стандартам якості. Крім цього, низький рівень застосування інтенсивних технологій утримання худоби та птиці, з використанням найбільш досконалої механізації виробничих процесів на тваринницьких фермах і комплексах та відсутність вітчизняної селекційно-племінної бази високопродуктивних порід ВРХ та свиней робить продукцію тваринництва неконкурентоспроможною на зовнішніх ринках. Потрібно констатувати факт, що імпорт в Україну дешевого м'яса свинини, молочної продукції витісняє аналогічну українську продукцію на внутрішньому ринку.

Для вирішення даних проблем з боку держави має здійснюватися системне та цілеспрямоване державне регулювання, в якому не останню роль має відігравати бюджетна підтримка галузі тваринництва, політика протекціонізму, створення передумов для інвестиційно-інноваційного розвитку галузі тваринництва. В цілому подальші дослідження будуть спрямовані у напрямку розвитку галузі тваринництва шляхом поєднання зусиль і злагодженої взаємодії держави, виробників і переробників.

Література

1. Баланси та споживання основних продуктів харчування: [статистичний збірник] за ред. Власенко Н. С. / Державна служба статистики України. – Київ, – 2013. – 56 с.
2. Барілович О. М. Тваринництво: стан галузі та перспективи відродження / О. М. Барілович // Наукові праці полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки. – 2013. – вип. 6. – том 1. – С. 18–22.
3. В 2012–м году 340 тыс. крестьян получили государственную помощь за сохранение молодняка КРС [Електронний ресурс] // Фермер. – 14.01.2013. – Режим

доступу: <http://www.farmer.org.ua/novosti/v-2012-godu-340-000-krestjan-poluchili-gosudarstvenuyuupomoshch-za-soderzhanie-molodnjaka-krs-12175.html>.

4. Валова продукція сільського господарства України за 2012 рік: [статистичний бюлетень] / Державна служба статистики України. – Київ, – 2013. – 25 с.

5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Коляденко С.В. Організаційно-економічні засади виробництва тваринницької продукції в Україні / С. В. Коляденко // Сталий розвиток економіки. – 2011. – №6. – С. 6–10

7. Ксьонжик І. В. Тваринництво: розвиток та перспективи залучення фінансових ресурсів / І. В. Ксьонжик // Облік і фінанси АПК : міжнародний науково-виробничий журнал. – Київ. – 2012. – С. 93–95.

8. Національний проект “Відроджене скотарство” [Електронний ресурс] / [НААН України; Міністерство аграрної політики та продовольства України] — К.: ДІА, 2011. – 44 с. – Режим доступу: <http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/skotar.pdf>.

9. Стратегія розвитку сільського господарства України на період до 2020 року: Проект [Електронний ресурс] / [НААН України; ННЦ «Інститут аграрної економіки»]. – К, 2012. – Режим доступу: http://iae.faaf.org.ua/images/iae/strateg_agro_print0.pdf.

10. Тваринництво України 2012 рік [статистичний збірник] за ред. Власенко Н. С. / Державна служба статистики України. – Київ, – 2013. – 212 с.
